

European Transformations. The Long Twelfth Century, red. T.F.X. Noble and J. Van Engen, Notre Dame University Press, Notre Dame, Indiana 2012, s. 562.

Problematyka tzw. renesansu XII wieku, zjawiska w dziejach kultury i cywilizacji europejskiej wyjątkowego i zasługującego z wielu względów na uwagę badaczy, nie spotkała się jak dotąd w polskich studiach mediewistycznych z należyтым zainteresowaniem. Od ukazania się klasycznych już, aczkolwiek wciąż inspirujących artykułów na ten temat autorstwa Aleksandra Gieysztor a i Brygidy Kürbis, dwunastowieczny renesans nie stanowił w polskiej mediewistyce ostatnich lat osobnego przedmiotu badań. Co najwyżej przypisuje się mu rolę swego rodzaju tła — niejako przy okazji rozmaitych naukowych rozważań dotyczących rozwoju polskiej kultury i związków jej reprezentantów z myślą europejską, jak stało się np. w przypadku studiów nad kroniką Wincentego Kadłubka i wpływem nań współczesnego mu piarstwa zachodnioeuropejskiego. Wspominano jedynie, niejako na marginesie, że przemiany dokonujące się w polskiej kulturze XII w. były do pewnego stopnia pochodną, echem europejskich transformacji, w nauce światowej wyraźnie wyodrębnionych od innych epok i powszechnie określanym mianem renesansu.

Ten niedostatek uwagi kierowanej przez badaczy na ziemi polskiej w przywoływanym tu kontekście należałoby w przyszłości uzupełnić podejmując kompleksowe studia, choćby na wzór tych działań badawczych, które sfinalizowała ostatnio, z wielkim powodzeniem, grupa osiemnastu autorów — uznanych w świecie mediewistów — przedstawicieli wiodących amerykańskich i europejskich ośrodków akademickich, zaś owocem tego poznawczego trudu stała się recenzowana książka. Praca ta jest efektem kontynuacji badań nad XII stuleciem, podjętych przed laty przez harwardzkiego mediewistę Charlesa H. Haskinsa, który już w 1927 r. wydał pracę pod znaczącym tytułem „The Renaissance of the Twelfth Century” (Cambridge, Mass. 1927). Od tego czasu przyjął się i utrwalił w nauce termin „renesans” w odniesieniu do przemian zachodzących w kulturze Europy XII w., zaś kolejne pokolenia badaczy pogłębiały i rozszerzały pole naukowej penetracji tego zagadnienia. Kolejnym studium przynoszącym naukowe rewelacje na ten temat stała się książka pod redakcją Roberta L. Bensona, Gilesa Constable’a i Carol D. Lantham pt. „Renaissance and Renewal in the Twelfth Century” (Toronto 1991).

Minęło kilka kolejnych dekad i pojawiło się najnowsze dzieło, w którym podjęto tematykę na nowo. Omawiane tu obszernie i kompleksowe studia pod redakcją Johna Van Engena i Thomasa F.X. Noble’a z uniwersytetu Notre Dame w USA są w całości poświęcone temu etapowi w rozwoju europejskiej cywilizacji i kultury, przypadającemu z niewielkimi odstępstwami na cały wiek XII, w którym także ci uczeni, tak jak ich poprzednicy, zgodnie doszukują się wewnętrznej spójności i cech pozwalających nazwać go epoką renesansu, czy też odnowy (*renewal*), a nawet rewolucji. Określenia te, brzmiące mocno wartościująco, a dla niektórych być może nieco górnolotnie, odnoszą się do wielkiego spektrum na ogół pozytywnych przemian, jakim podlegała Europa w omawianym okresie, co w efekcie — lektura książki nasuwa taki wniosek — prowadziło do niespotykanej wcześniej (a nierzadko i później) koniunktury w różnych dziedzinach szeroko definiowanej kultury. I właśnie o tym rozkwicie traktuje omawiana książka. Niewątpliwym

atutem owego zbioru studiów jest szeroki zakres tematyki — dokładnie omówione zostały nie tylko procesy, jakie dokonywały się w obszarach tzw. kultury wysokiej, związane z rozwojem nauki i szkolnictwa, sztuk plastycznych, architektury czy pisarstwa. Dynamika dwunastowiecznych transformacji została przez autorów dostrzeżona i eksplorowana badawczo również w odniesieniu do szeroko rozumianych przemian cywilizacyjnych, zauważalnych na polu ekonomii (handel, wytwórczość, osadnictwo, przemiany ustrojowe na wsi i w mieście, urbanizacja), prawa, demografii, a nawet w kontekście zmieniających się sposobów komunikacji pomiędzy społecznościami (np. we wzajemnych relacjach pomiędzy chrześcijanami, Żydami i muzułmanami), czy też w obrębie i w poprzek danej społeczności (relacje: pan feudalny — poddani, ludzie miasta — wieśniacy itd.).

Co istotne dla całościowego oglądu dynamiki tychże przeobrażeń, w książce znalazły swe przedstawienie powyższe zagadnienia uporządkowane geograficznie. W recenzowanej pracy znawcy danej problematyki dyskutują ją szczegółowo w odniesieniu do dokładnie wyselekcjonowanych obszarów, poczynawszy od krajów Półwyspu Iberyjskiego na zachodzie, na wschodnich krańcach Europy Środkowo–Wschodniej skończywszy, jak również omawiają zjawiska zachodzące w kulturze terenów rozciągających się z północy na południe: od krajów skandynawskich po basen Morza Śródziemnego. W większości przypadków podkreśla się, że w XII stuleciu na omawianych terenach nastąpiły tak znaczące przemiany cywilizacyjne, jakie, by użyć słów jednego z autorów, Johna Gillinga ma w odniesieniu do Anglii, nie miały miejsca nigdy przedtem, ani też nie zaszły później. I gdy czytelnik zapozna się z materiałem zgromadzonym w książce na potwierdzenie tej tezy, z pewnością w wielu przypadkach uzna, że niewiele w niej przesady.

Z punktu widzenia czytelnika polskiego na szczególną uwagę zasługuje fakt, że dzięki zawartemu w książce wartościowemu poznawczo esejowi pióra Piotra Góreckiego, w dyskusję nad wiekiem transformacji wpleciona została kwestia dynamicznych i czasami pogmatwanych, wieloaspektowych procesów (autor określił je terminem *ambiguous*), które formowały cywilizacyjnie naszą część Europy, a szczególnie Polskę. Autor z powodzeniem wyartykułował zarówno te cechy, które Europę Środkowo–Wschodnią odróżniały od reszty kontynentu, jak również wskazał te elementy, które były wspólne dla rozwoju obydwu makroregionów. Dobrze, że pojawia się na rynku wydawniczym coraz większa liczba studiów historycznych, jak omawiana książka, w których dyskusja nad przemianami w cywilizacji i kulturze europejskiej nie kończy się na wschodnich granicach Cesarstwa Niemieckiego. Do niedawna praktyki takie można było zaobserwować w większości anglojęzycznych studiów nad historią Europy średniowiecznej.

Książka „European Transformations” jest dla każdego historyka średniowiecza lekturą ważną, zaś dla badaczy kultury XII w. wprost obowiązkową, bowiem porządkuje dotychczasową wiedzę o przemianach cywilizacyjnych epoki i przynosi nowe ustalenia oraz inspirujące interpretacje. Warto więc, nie bacząc na wysoką cenę publikacji, posiadać ją w swojej bibliotece.

Robert Bubczyk
Uniwersytet im. Marii Curie-Skłodowskiej
Instytut Kulturoznawstwa